

De procesparticipatie van Marokkaanse jeugdige verdachten en hun ouders in de Nederlandse rechtbank in vergelijking met Nederlandse jeugdige verdachten en hun ouders.

Datum: 26 juni 2009
Door: Lenneke van Vliet
Studentnummer: 3063461
Studie: Pedagogische wetenschappen, Universiteit van Utrecht
Master: Orthopedagogiek, werkveld Jeugdzorg/Forensische zorg
Eerste beoordelaar: De heer Ido Weijers
Tweede beoordelaar: De heer Ton Liefwaard

Voorwoord

Hier voor u ligt mijn afstudeerthesis.

Het schrijven van deze thesis heb ik als zeer leerzaam ervaren. Mijn kennis met betrekking tot Marokkaanse jongeren en hun ouders heb ik hierdoor kunnen vergroten. Ook het bijwonen van jeugdstrafzittingen in de verschillende Nederlandse rechtbanken heb ik als zeer leerzaam en interessant ervaren.

Bij het schrijven van deze thesis heb ik veel steun aan mijn familie en vrienden gehad. Ik bedank iedereen die interesse heeft getoond in mijn onderzoek en mij steun heeft gegeven om mijn onderzoek vorm te geven. Ook in tijden van tegenslagen in het schrijven van mijn thesis heeft mij dit er toe gezet door te gaan om mijn thesis tot een goed einde te brengen. Met name mijn ouders en vriend bedank ik voor hun onvoorwaardelijke steun.

Daarnaast wil ik alle kinderrechters en officieren van justitie van de rechtbanken Utrecht, Rotterdam en Amsterdam bedanken voor hun medewerking, informatie en hun interesse in dit onderzoek. Ook bedank ik alle verdachten en hun ouders voor medewerking aan dit onderzoek. Zonder hun medewerking had dit onderzoek nooit tot stand kunnen komen.

Ook bedank ik mijn thesisbegeleider Ido Weijers voor zijn altijd enthousiasmerende feedback en hulp bij het vormgeven van dit onderzoek. Zijn motivatie voor dit onderzoek heeft mij gestimuleerd mijn thesis tot dit resultaat te brengen.

Als laatste bedank ik Petra Vos, met wie ik alle dagen in de rechtbank heb doorgebracht en waarmee ik veelvuldig contact heb gehad over onze onderzoeken. Haar inzichten, tips en feedback hebben mij erg geholpen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	blz. 2
Inhoudsopgave	blz. 3
Abstract	blz. 4
Inleiding	blz. 4
Theoretisch kader	blz. 5
- Marokkaanse probleemjongeren.	blz. 5
- Het Nederlands Jeugdstrafrecht.	blz. 9
- Marokkaanse verdachten en hun ouders op zitting.	blz. 11
Vraagstelling en onderzoeksdesign	blz. 13
- Vraagstelling	blz. 13
- Onderzoeksinstrumenten	blz. 15
- Dataverzameling	blz. 15
- Data-analyse	blz. 16
Resultaten	blz. 16
- Beschrijving rechtbanken en het verloop van de jeugdstrafzittingen.	blz. 16
- Algemene verschillen tussen rechtbanken.	blz. 29
- Verschillen in procesparticipatie tussen Nederlandse en Marokkaanse verdachten en hun ouders.	blz. 20
Conclusie en discussie	blz. 24
Referenties	blz. 27
Bijlage 1. Observatielijst	blz. 31
Bijlage 2. Vragenlijst jongeren	blz. 36
Bijlage 3. Vragenlijst ouders	blz. 38

Abstract

Background: This thesis compares the participation during the process of Moroccan juvenile suspects and their parents with the participation during the process of Dutch juvenile suspects and their parents in the Netherlands. Research on the cause of the problems of Moroccan youth with, and their behavior to, the police and the justice system in the Netherlands point out different causes. The main causes are: problematic situations at home with many cultural differences which lead to diverse conflicts; low SES accompanied with unemployment, stress and under stimulation; group/gang development as consequence of bad housing; suspicious cultural background; and low intelligence of many Moroccan youth. The Dutch youth law and the youth sentence meetings are described in line of this focus. *Method:* Through observations during youth sentence meetings in the courts of Utrecht, Rotterdam and Amsterdam, the pedagogical aspects and the process participation of the Moroccan and Dutch suspects and their parents are observed. A questionnaire is also used to get information of the perception and the comprehension of the suspects and their parents. *Results:* The observations show little differences in the use of pedagogical aspects in the different courts. The process participation of the suspects differed on a few subjects, particularly their laconic attitude and their comprehension differed. The differences in perception were only found in the feelings of being Dutch. The parents also differed on this point, the experience of cultural differences in contact with the police and the justice system is in line with this difference. *Conclusion:* In every court pedagogical aspects are used, little differences are found. The process participation of Moroccan suspects and their parents differed on several points compared to the process participation of Dutch suspects and their parents.

Inleiding

Uit onderzoek blijkt dat Marokkaanse jongeren over-gerepresenteerd zijn in criminaliteit in Nederland (CBS, 2008; Elderling, 2003; Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2005). Uit de gegevens van het Centraal Bureau voor Statistiek blijkt dat in 2008 van het totaal aantal Marokkaanse verdachten tussen de twaalf en zeventien jaar, 64,3 procent verdacht wordt van vermogensmisdrijven. Dit is veel meer dan de 42,0 procent Nederlandse verdachten tussen de twaalf en zeventien jaar. 38,8 procent van de Marokkaanse verdachten wordt verdacht van geweldsmisdrijven tegenover 33,3 procent van de Nederlandse verdachten. Daarnaast wordt 21,3 procent van de Marokkaanse verdachten verdacht van vernieling en verstering van de openbare orde. Onder de Nederlandse verdachten wordt 34,6 procent verdacht zich schuldig te maken aan vernieling en verstering van de openbare orde (CBS, 2008).

In de literatuur worden vele verklaringen gegeven voor deze over-representatie van Marokkaanse jongeren in criminaliteit. In dit onderzoek worden de belangrijkste verklaringen beschreven voor het ontwikkelen van crimineel gedrag bij Marokkaanse jongeren in Nederland. Tevens worden kenmerken beschreven van het Nederlands jeugdstrafrecht en het verloop van jeugdstrafzittingen wordt beschreven. Daarnaast wordt er een koppeling gemaakt tussen de Marokkaanse verdachten en hun ouders en de jeugdstrafzitting. Vervolgens wordt de vraagstelling en de opzet van het onderzoek besproken en worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. Dit onderzoek richt zich op Marokkaanse verdachten in een aantal Nederlandse rechtbanken. De algemene onderzoeksvragen zijn: *Hoe is de procesparticipatie van Marokkaanse verdachten in de Nederlandse rechtbank in vergelijking met Nederlandse verdachten?* en *Hoe is de procesparticipatie van Marokkaanse ouders in de Nederlandse rechtbank in vergelijking met Nederlandse ouders?* Als laatste is er een conclusie en discussie ten aanzien van dit onderzoek en worden er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

Theoretische Kader

Marokkaanse probleemjongeren

Er zijn vele oorzaken die met elkaar verweven zijn waardoor Marokkaanse jongeren probleemgedrag ontwikkelen. Als een voornaamste bron voor het ontwikkelen van probleemgedrag wordt de thuissituatie en daarbij de opvoeding van de jongeren gezien (Deković & Prinzie, in Weijers & Eliaerts, 2008). De dagelijkse confrontatie van grote verschillen in inburgering van Marokkaanse ouders en kinderen in de Nederlandse maatschappij kunnen leiden tot conflicten in de thuissituatie (Dekovic, Wissink, & Meijer, 2004; Huiberts, Oosterwegel, Vandervalk, Vollebergh, & Meeus, 2006). Marokkaanse jongeren ervaren een discrepantie tussen de opvoedingswaarden van hun ouders en de algemene opvoedingswaarden in de Nederlandse samenleving (Eldering, 2003; Pels, 1998; Pels, 2003). De Nederlandse opvoedingswaarden kenmerken de eigen persoonlijkheid van een kind, een kind moet gestimuleerd worden een eigen persoonlijkheid te ontwikkelen. De Nederlandse samenleving is voornamelijk gericht op het individu. In de Marokkaanse gemeenschap echter is opvoeding gericht op collectiviteit. De familie en naasten zijn hierin belangrijk, als individu ben je verloren, daarom is het ondergeschikt maken aan de groep een belangrijke waarde. Met name de vader is hierin een sleutel figuur, het is belangrijk dat het kind zich ondergeschikt maakt aan de vader. Respect tonen en houden aan de regels zijn belangrijk. Wanneer er geen regels zijn is er geen verantwoordelijkheid. Discussies zijn in de Marokkaanse gemeenschap nauwelijks toegestaan, wat de groep of de vader zegt is waar, daar

dient respect voor getoond te worden (Dekovic, Wissink, & Meijer, 2004; Huiberts, Vollebergh, & Meeus (1999) in Huiberts, 2002; Huiberts, et al., 2006; Pels, 1998; Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2007). Tevens is ook eerlijkheid is een belangrijke waarde voor Marokkanen. Deze eerlijkheid werd zeker tot voor kort nog anders ingevuld door de Marokkaanse gemeenschap dan de Nederlandse gemeenschap namelijk, eerlijk zijn is niet per se de waarheid vertellen, maar zorgen dat de groep geen schande toegebracht wordt (Eppink & Janssen, 1990).

De rol van de Marokkaanse vader in de Nederlandse samenleving wordt door de invloed van de toenemende modernisering minder machtsvol van aard. De vrouw en zijn kinderen worden steeds zelfstandiger en mondiger, wat er toe kan leiden dat de vader zich meer terug trekt uit de opvoeding en zijn macht meer toont door middel van de harde hand. Deze houding brengt moeders er soms toe hun zorgen en problemen over de kinderen voor de vader te verzwijgen. In plaats van elkaar te ondersteunen in de opvoeding kunnen ouders ertoe komen elkaars inbreng te ondermijnen. Zo ontstaat er een gezagsvacuüm wat de kans op ontsporing van de kinderen vergroot. Kinderen weten misbruik te maken van dit vacuüm en spelen ouders tegen elkaar uit (De Gruijter & Pels, 2005). Een Marokkaanse vader heeft in de Nederlandse samenleving tevens minder macht over zijn kinderen dan vaders in de Marokkaanse samenleving, doordat zijn gezin financieel afhankelijk is van de kinderen in plaats van dat de kinderen financieel afhankelijk zijn van hun vader (Van Gemert, 1998).

De financiële afhankelijkheid van de ouders wordt mede veroorzaakt door de lage sociaaleconomische status van de ouders. De werkloosheid onder Marokkanen is van alle etnische groepen in Nederland het grootst. Deze werkloosheid leidt tot een weinig stimulerende omgeving voor de opgroeiende kinderen, met name de dagstructuur wordt verstoord. Veel Marokkaanse ouders die een uitkering hebben, hebben geen dagbesteding en leiden een passief leven. Ouders krijgen het vaak niet voor elkaar om hun kinderen structuur te bieden en hen bijvoorbeeld op tijd naar school te laten gaan (Pels, 2003).

Ook kan gezegd worden dat de invoer van laaggeschoolde bruiden en bruidegoms uit Marokko een negatief effect heeft op de sociaaleconomische status van Marokkanen. Door de lage sociaaleconomische status ervaren zij *social defeat stress*, een chronische stressvolle ervaring van 'buitenstaander' te zijn. Deze stress vergroot het risico op criminaliteit doordat groepen die snel assimileren wat betreft normen en waarden, te langzaam integreren in de kerninstituten van de samenleving, zoals werk, onderwijs en huisvesting, om hun nieuwe aspiraties te kunnen verwezenlijken (Van San, in Weijers & Eliaerts, 2008; Valk & Liefbroer, 2007). Hiermee verbonden ligt Merton's anomietheorie. Marokkaanse jongeren ervaren meer

dan gemiddeld dat materiële welvaart en een hoge sociale status niet voor hen is weggelegd. Een reactie hierop kan zijn volgens deze theorie, dat zij illegitieme middelen als diefstal, heling en drugshandel gebruiken om de succesdoelen te behalen. Daarnaast kan deze stress zich uiten in rebellie. Deze twee reacties zijn de meest problematische externaliserende reacties gepaard kunnen gaan met deze innerlijke spanningen (Van Dijk, et al., 1998; Van San, in Weijers & Eliaerts, 2008).

Toch geeft een lage sociaaleconomische positie onvoldoende verklaring voor het ontstaan van jeugdcriminaliteit. Uit onderzoek van het onderzoeksbureau Onderzoek en Statistiek Amsterdam in 2006 blijkt dat na correctie van sociaaleconomische factoren allochtone jongeren veel vaker voorkomen in criminaliteitsstatistieken. Tevens blijkt uit het jaarrapport Integratie 2005 van het Centraal Bureau voor Statistiek dat tweede generatie Marokkanen vier keer zo vaak verdacht worden als autochtonen, ook na correctie van verschillende achtergrondkenmerken als sociaaleconomische positie en leeftijd. Hieruit kan geconcludeerd worden dat naast sociale omstandigheden, etnische herkomst een duidelijke voorspeller van criminaliteit lijkt te zijn.

Daarnaast wordt discriminatie door politie en justitie als verklaring gegeven voor de over representatie (Bovenkerk, Siegel, & Zaitch, 2003). Allochtonen zouden volgens de discriminatiehypothese bloot staan aan selectiemechanismen, discriminatie en racisme van ordediensten. Door hun uiterlijk zouden allochtone jongeren een grotere pakkans hebben dan autochtone jongeren. Echter is de geregistreerde criminaliteit van Marokkanen nog steeds hoger dan bijvoorbeeld Turken, ook in andere landen (Van San, in Weijers & Eliaerts, 2008).

Volgens antropoloog van Gemert (1998) is er een direct verband tussen de culturele achtergrond en het criminele gedrag van Marokkaanse jongens in Nederland. Met name het hoge wantrouwen is volgens hem een van de grote oorzaken van de hoge criminaliteit. Dit wantrouwen vindt zijn oorsprong in de Marokkaanse Rif, waar de meeste immigranten vandaan komen, waar arme grond en overbevolking orde van de dag was, wat leidde tot onderling geweld, list en bedrog. Het aangaan van relaties buiten de eigen bekende groep gaat gepaard met achterdocht wat een veilig uitgangspunt biedt (Gijtenbeek & van 't Hof, 1990). In onderzoek van Werdmölder (2005) wordt het, door ouders overgeleverde, Riffijnse harde plattelandsmoraal, met een sterke nadruk op eer en status, als verklaring gezien voor de agressie en zelfhandhaving van Marokkaanse jongeren in Nederland. Tevens kent de Riffijnse moraal een sterke loyaliteit aan de eigen familie en nauwelijks loyaliteit aan de buitenwereld (Werdmölder, 2005).

Als gevolg van hun slechte economische positie wonen Marokkanen met grote gezinnen in kleine woningen. Vanwege ruimtegebrek in huis brengen jongeren vaak een groot deel van de dag op straat door (Gijtenbeek & van 't Hof, 1990). Marokkaanse jongeren die bij elkaar in de buurt leven vormen vaak groepen met elkaar, ze identificeren zich met elkaar. Vanuit het acculturatieperspectief gezien spreekt het voor zich dat Marokkaanse jongeren hun broers, zussen of Marokkaanse vrienden opzoeken. Zij begrijpen wat er zich allemaal afspeelt in de Nederlandse samenleving, ouders begrijpen dit vaak niet door de grote achterstanden die zij hebben (Dekovic, & Meeus, 1997; Werdmölder, 2005). De jongeren hebben weinig vrijetijdsbesteding zoals Nederlandse jongeren deze hebben. Ze sporten nauwelijks en hebben geen verenigingen waar zij zich bij aangesloten hebben, waardoor zij elkaar op straat opzoeken (Bervoets, 2006; Stol & Bervoets, 2002; Werdmölder, 2005). De beperking tot Marokkaanse vrienden kan een negatieve invloed hebben op de ontwikkelingsmogelijkheden. Marokkaanse vriendengroepen zijn vaak, in tegenstelling tot autochtone vriendengroepen, gemengd naar maatschappelijke positie en omvatten naast schoolgaande en werkende ook gemarginaliseerde jongeren. Socialisatie in deze groepen kan bijdragen aan demotivatie voor het onderwijs en afglijden naar criminaliteit (Pels, 2003).

Daarnaast hebben veel Marokkaanse jongeren beperkte cognitieve vermogens, wat een grote invloed heeft op schoolproblemen en op het ontwikkelen van belangrijke sociale vaardigheden (Dekovic, et al., 2004; Gijtenbeek & van 't Hof, 1990). Zwakbegaafdheid geeft een groter risico op crimineel gedrag doordat deze kinderen moeilijk weerstand kunnen bieden aan jeugdbendes vanwege het veiligheidsgevoel en de structuur binnen de groep. Zwakbegaafde jongens zijn voor de vaak slimmere bendeleiders een aantrekkelijke 'kracht' omdat zij roekeloos zijn en weinig gevaren zien (Van Dijk, Sagel-Grande, & Toornvliet, 1998; Kop & Euwema, 2007). Door gebrek aan individuele identiteit, discipline, verantwoordelijkheid en steun die zij van huis uit te weinig hebben meegekregen zijn Marokkaanse jongens extra gevoelig voor groepsidentiteit (Dekovic, & Meeus, 1997; Meeus, Pels & Vollebergh, 2006). Zwakbegaafde jongeren overschatten zichzelf wat als risico met zich meebrengt dat hun provocerend gedrag doorslaat in agressief gedrag om zo hun eigenwaarde hoog te houden. De oorsprong van geweld ligt in de kloof tussen een gunstig zelfbeeld en een slechte waardering door iemand anders (Barnes & Farrell, 1992; Stevens, Pels, Bengi-Arslan, Verhulst, Vollebergh, & Crijnen, 2003). Het gebruik van alcohol en softdrugs is bovendien niet bevorderlijk voor het cognitieve functioneren. Dit bevordert het gebruik van agressie en geweld in conflictsituaties (Eddaoudi, 1998; Gijtenbeek & van 't Hof, 1990). Marokkaanse jongeren maken zich samen sterk om zich te kunnen verdedigen tegen de

felle oordelen van de maatschappij. In conflictsituaties nemen zij het hierdoor sneller voor elkaar op en zullen zij elkaar steunen en juist de buitenstaander veroordelen. Vanuit de sociale labellingtheorie wordt dit gedrag verklaard doordat het sociale gedrag van mensen wordt bepaald door de sociale rollen die men door anderen krijgt opgelegd of zelf aanneemt. Tevens kan dit leiden tot *selffulfilling prophecy*, wat wil zeggen dat het gedrag door hen zelf als gelegitimeerd wordt gezien door het label wat opgelegd wordt door de samenleving (Van Dijk, et al., 1998). De Jong (2007) verklaart het problematische (groeps)gedrag van Marokkaanse jongeren vanuit de behoefte aan erkenning, veiligheid en vertier. De Marokkaanse afkomst en de Marokkaanse opvoeding zouden hierbij op de achtergrond staan.

Samengevat kan gesteld worden dat de voornaamste bronnen voor het ontwikkelen van probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren liggen in de problematische thuissituatie waarin veel cultuurverschillen zorgen voor uiteenlopende conflicten, de lage sociaal economische status met werkloosheid, stress en onderstimulering als gevolg, groeps-/bendevorming als gevolg van slechte behuizing, de wantrouwende culturele achtergrond en in de verminderde intelligentie van veel Marokkaanse jongeren. Deze oorzaken zijn niet alomvattend in het verklaren van het ontwikkelen van probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren, het zijn slechts de voornaamste risicofactoren. Deze risicofactoren worden geacht in nauwe interactie met elkaar te staan welke beïnvloed worden door beschermende factoren in het ontwikkelen van probleemgedrag. Hierdoor komt bij ieder persoon probleemgedrag op een verschillende manier tot uiting (Borduïn, 1999). Probleemgedrag, en de oorzaken en de intensiteit ervan, maakt dat deze jongeren anders reageren in bepaalde situaties dan jongeren zonder probleemgedrag. Er wordt bijvoorbeeld verschillend gereageerd op autoriteiten als politie en justitie (Stouthamer-Loeber, Loeber, Homish, & Wei, 2001). In dit onderzoek wordt onderzocht hoe Marokkaanse verdachten in de rechtbank reageren op de officier van justitie en de kinderrechter.

Nederlands jeugdstrafrecht

Het Nederlandse jeugdstrafrecht heeft een pedagogisch karakter en gaat uit van verschillende gedachten, namelijk de beschermingsgedachte en de juridiseringgedachte. Het kenmerk van de beschermingsgedachte is dat iemand anders dan de jeugdige zelf een oordeel vormt over wat in het (opvoedings)belang is van de minderjarige. De juridiseringgedachte houdt in dat de opgelegde straf zoveel mogelijk binnen het strafrecht moet passen. Een combinatie van de twee gedachten heeft als gevolg dat het strafrecht en het strafproces voor minderjarigen uitzonderingen bevat ten aanzien van het strafrecht en het strafproces voor

meerderjarigen. Deze uitzonderingen bevatten onder andere de beslotenheid van de rechtszitting, de verplichte rechtsbijstand en de bevoegdheden van de raadsman en het betrekken van de opvoeders bij de rechtsgang (Bartels, 2007; De Jonge & van der Linden, 2007). Vanaf 1995 is er een nieuw jeugdstrafrecht ontwikkeld (Bartels, 1995). Met dit nieuwe jeugdstrafrecht werd een aantal doelen beoogd, namelijk; de rechtspositie van de jongere meer in overeenstemming brengen met de rechtspositie van de volwassene en het vereenvoudigen en moderniseren van het jeugdstrafrecht (Janssen, 2002). Er wordt, met name bij adolescenten, een beroep gedaan op het moreel besef van de verdachte. Niet zozeer het delict zelf staat centraal, maar de verantwoordelijkheid die naar aanleiding van het delict aan de orde is. Er wordt getracht de jongeren te helpen met het leren van verantwoordelijkheid nemen voor het eigen gedrag (Weijers, 2005). Er is naast deze individuele verantwoordelijkheid, die aanvangt vanaf twaalf jaar, tevens een situationele verantwoordelijkheid die afneemt naarmate de jeugdige ouder wordt. Hiermee wordt bedoeld dat naarmate de jeugdige ouder wordt, de verantwoordelijkheid van de ouders/opvoeders afneemt. Bij jeugdigen onder de zestien jaar, die strafbaar gedrag hebben vertoond, wordt vaker gereageerd met civielrechtelijke uitspraken als een ondertoezichtstelling. Dit wordt als vanzelfsprekend geacht, aangezien de jeugdige op dat moment meer verbonden is aan het gezin dan wanneer het ouder is. Bij veelplegers wordt tevens vaak een machtiging uithuisplaatsing afgegeven zodat er een resocialiseringstraject ingezet kan worden. Bij jeugdigen vanaf zestien jaar wordt vaker strafrechtelijk gereageerd aangezien zij volgens het jeugdstrafrecht dan meer verantwoordelijk zijn voor hun eigen gedrag en niet meer volledig afhankelijk zijn van ouders. Jeugdigen vanaf zestien worden gezien als aanspreekbaar op hun gedrag, zij worden vanaf die leeftijd in staat geacht verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen gedrag en krijgen nog tot hun achttiende levensjaar de mogelijkheid om binnen het jeugdstrafrecht te leren van hun fouten (Bartels, 2007). De keuze voor het afdoen van een strafzaak bij de kinderrechter is de laatste optie binnen het jeugdstrafrecht. De jeugdige wordt dan, samen met zijn ouders, uitgenodigd om voor de kinderrechter verschijnen (Bartels, 2007).

Het jeugdstrafrecht is dienstbaar gemaakt aan de opvoeding. Met een verbetering in de opvoedingssituatie wordt getracht de maatschappij veiliger te maken wat tevens voor de jongere zelf gunstig is (Janssen, 2002). De jeugdstrafzitting in Nederland is hierop gericht en kent een dialogische structuur (Weijers, 2004). Deze dialogische structuur geeft de adolescent, als opgroeiende persoon die een aparte benadering nodig heeft, de mogelijkheid om zo volwaardig mogelijk aan het proces te kunnen deelnemen (Weijers, 2004; Weijers,

2005). Tijdens deze dialoog worden pedagogische aspecten ingezet om de verdachte zoveel mogelijk inzicht te laten krijgen in de ernst van het delict en de gevolgen hiervan voor het slachtoffer en de rest van de samenleving. Eén van de pedagogische aspecten dat ingezet wordt tijdens een jeugdstrafzitting is het morele appèl dat op de jongere wordt gedaan. Het is de bedoeling dat een jeugdige actief wordt gestimuleerd en geholpen om morele verantwoordelijkheid te nemen voor het delict dat hij gepleegd heeft en om zich te realiseren wat hij met zijn daad zichzelf en met name anderen heeft aangedaan. Daarnaast wordt de jeugdige aangespoord om te overwegen een positieve weg in te slaan en hoe dit aan te pakken (Weijers, 2000). Braithwaite heeft een model ontwikkeld waarin een delinquent gewezen wordt op zijn verantwoordelijkheden, zowel naar de slachtoffers als naar de directe omgeving en zichzelf. Op deze zelfreflecterende manier zou een delinquent tot inkeer kunnen en moeten komen, waardoor hij op moreel en praktisch gebied weer deel van de samenleving kan worden (Lissenberg, Ruller, & Swaaningen, 2001). Daarnaast wordt er een beroep op schuld en schaamte gedaan. Schuldgevoel roept de vraag op wat iemand een ander verschuldigd is, wat van belang is voor het strafrecht, terwijl schaamte de vraag oproept of de verdachte zelf nog wel iets waard is (Weijers, 2000). Schaamte kan een proces van zelfreflectie op gang kan brengen die bevorderlijk is voor morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling (Van Dam, 1999). Bij de behandeling van de jeugdstrafzaak is het van belang dat er rekening gehouden wordt met het ontwikkelingsniveau van de verdachte zodat het morele appèl goed tot zijn recht komt (Van den Brink & Goldschmidt, 2006). De betrokkenheid van ouders wordt hierbij van groot belang geacht. De ouders krijgen tijdens de zitting de mogelijkheid hun kind te verdedigen. De ouders (of de voogd) van een minderjarige verdachte worden altijd voor de zitting opgeroepen, zij zijn echter niet verplicht te verschijnen. Wanneer zij wel aanwezig zijn krijgen zij de gelegenheid om een reactie te geven op wat er tijdens de zitting gezegd wordt ter verdediging van hun kind (Janssen, 2002).

Marokkaanse jeugdige verdachten en hun ouders op jeugdstrafzitting

Op dit moment is er nog nauwelijks onderzoek gedaan naar het gedrag van Marokkaanse verdachten in de Nederlandse rechtbank. Van Essen-Sonnevelt (2007) heeft als eerste onderzoek gedaan naar de ouders van Marokkaanse verdachten in de Nederlandse rechtbank. Uit haar onderzoek blijkt dat 35 procent van de Marokkaanse ouders niet op een strafzitting verschijnt. Dit percentage loopt op naarmate een jongere vaker voor de rechter moet verschijnen. Dit valt te verklaren vanuit de opvoedingspatronen van Marokkaanse gezinnen in Nederland. Jongeren worden tijdens hun adolescentie steeds vrijer gelaten en er wordt een

groot beroep gedaan op hun verantwoordelijkheidsgevoel (Pels, 1998). Daarnaast spelen andere factoren een rol waardoor ouders niet op een zitting verschijnen. Hieronder vallen voornamelijk taalproblemen en ziekte. Maar ook het schaamtegevoel speelt een rol. Schaamte wordt gezien als factor voor de lagere betrokkenheid van Marokkaanse ouders bij instanties en voor het publiekelijk ontkennen van problemen (Eppink, 1992; Van Essen-Sonnevelt, 2007; Werdmölder, 2005).

Een patroon onder Marokkaanse verdachten is het ontkennen. Vanuit de oorspronkelijke Marokkaanse gemeenschap bestaat de moraal dat als men iets niet ziet, dan bestaat het niet. Er is weinig sprake van schuldgevoel om het delict zelf, deze wordt pas een overtreding doordat anderen hem zien. Er is wel sprake van schaamte wanneer de overtreding wordt geconstateerd en bewezen. Door hardnekkig te ontkennen proberen zij van beschuldigingen af te komen. Dit is onder andere bescherming van het eergevoel, zolang je nergens de schuld van krijgt tast het ook de eer niet aan. Daarnaast heeft ontkennen ook nog een respectvolle uitwerking, door te ontkennen worden anderen niet in verlegenheid gebracht (Eppink, 1992; Werdmölder, 2005). De ontkenning door ouders van ongewenst gedrag van hun zonen is een variant van de cultuurbepaalde externe *locus of control*, namelijk het afwenden van de verantwoordelijkheid voor het eigen aandeel in de gebeurtenissen (Barnes & Farrell, 1992; Stevens, et al, 2003; Stevens et al., 2007). De ontkenning van bewijsbare strafbare feiten heeft als gevolg dat de bereidheid tot verandering van de opvoedingssituatie bij de jeugdige en diens ouders gering is of ontbreekt. Dit staat op gespannen voet met de voornaamste doelstellingen van het Nederlandse jeugdstrafrecht, dat juist gedragsverandering nastreeft. De jeugdigen en de opvoeders worden door de ontkenning ervaren als problematisch en niet meewerkzaam, waardoor de mogelijkheden voor begeleiding en hulpverlening worden beperkt (Bartels, 2007).

Het bijbrengen van moraliteit is, zoals hierboven beschreven, een rode draad die door de jeugdstrafzitting loopt. Door een gebrekkige opvoeding kan de innerlijke moraal van kinderen verstoord raken (Van Dijk, et al., 1998). De innerlijke moraal van veel Marokkaanse verdachten is slecht ontwikkeld. Voorwaarde voor het ontwikkelen van een innerlijk moraal, het voelen van schuld, spijt en schaamte, is dat iemand zich betrokken voelt bij zijn omgeving en naasten, oftewel cognitieve en affectieve wederkerigheid in contact. Er wordt hierover ook wel gesproken in termen van binding. De sociale controletheorie van Hirschi stelt dat gewetensvorming verloopt via een proces van socialisatie door de sociale omgeving. Marokkaanse jongeren hebben weinig emotionele en materiële binding met de samenleving waardoor zijn volgens deze theorie snel vervallen in crimineel gedrag. Wat betreft de normen

en waarden zitten Marokkaanse jongeren in een tweestrijd tussen de normen en waarden van de Nederlandse samenleving en die van de Marokkaanse gemeenschap (Van Dijk, et al., 1998). Bij Marokkaanse verdachten is dus het bijbrengen van moraliteit in de jeugdstrafzitting van essentieel belang. Gezien de gebrekkige literatuur die bestaat ten aanzien van de pedagogische aspecten in jeugdstrafzittingen van Marokkaanse verdachten zal dit onderzoek een uiteenzetting geven hoe de kinderrechter en de officier van justitie de pedagogische aspecten, die gebruikt worden om het moreel appèl vorm te geven, gebruiken. Hierbij wordt tevens de houding van de Marokkaanse verdachten en hun ouders geobserveerd.

Vraagstelling en onderzoeksdesign

In het voorgaande is de theoretische achtergrond van Marokkaanse verdachten en hun ouders, het Nederlandse jeugdstrafrecht en de jeugdstrafzittingen beschreven. Deze theorie dient als basis voor de probleemstelling van dit onderzoek en de onderzoeksvragen die hieruit zijn voortgekomen. Naast de probleemformulering zal ook het onderzoeksdesign worden besproken.

Vraagstelling

Uit de theoretische beschrijving van het Nederlandse jeugdstrafrecht blijkt dat de pedagogische werking van het jeugdstrafrecht als speerpunt wordt gezien. De jeugdstrafzitting vormt een dialoog tussen de kinderrechter en de verdachte. Tijdens de dialoog wordt onder andere aandacht besteed aan het morele besef van de verdachte. Verschillende pedagogische aspecten die gebruikt worden, zoals het bespreken van het toekomstperspectief, het schuldbesef, schaamte, morele terechtwijzing, dragen er toe bij dat er een goed beeld gevormd wordt van de verdachte en het delict wat hij begaan heeft. Daarnaast wordt geprobeerd de verdachte bewust te maken van de gevolgen van het delict dat hij begaan heeft en de positie die hij op dit moment in de samenleving heeft.

In dit onderzoek is gekozen om een beschrijving te maken van dit proces bij een van de etnische minderheden. Uit de statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat Marokkanen, samen met Surinamers, Turken en Antillianen, het vaakst verdacht worden van criminaliteit (CBS, 2008). Tevens bestaat er veel commotie in de Nederlandse samenleving rondom de problemen van Marokkaanse jongeren, waarbij het hele gezin betrokken is, en hun houding richting autoriteiten. Om gevolgen van deze criminaliteit en de problemen, die in het theoretisch kader beschreven zijn, voor de procesparticipatie van Marokkaanse verdachten en hun ouders in de Nederlandse rechtbank in kaart te brengen wordt dit onderzoek uitgevoerd.

De centrale vraagstellingen in dit onderzoek zijn: *Hoe is de procesparticipatie van Marokkaanse verdachten in de Nederlandse rechtbank in vergelijking met Nederlandse verdachten?* Verwacht wordt dat Marokkaanse verdachten niet verschillen in procesparticipatie van Nederlandse jongeren gezien de grote mate van inburgering en participatie in de Nederlandse samenleving. Daarnaast wordt de rol van de ouders van Marokkaanse verdachten in de rechtbank onderzocht en beschreven. De vraagstelling hiervoor is: *Hoe is de procesparticipatie van ouders van Marokkaanse verdachten in de Nederlandse rechtbank in vergelijking met ouders van Nederlandse verdachten?* Verwacht wordt dat Marokkaanse ouders weinig begrip hebben van wat er in de rechtbank gebeurt en welke straf er opgelegd wordt gezien de taalachterstanden en cultuurverschillen. Hierdoor kunnen zij weinig functioneel participeren in de jeugdstrafzitting.

Om antwoord te kunnen geven op de bovenstaande vragen is het van belang de procesgang in de rechtbanken te analyseren. De volgende onderzoeksvraag zal hiertoe bijdragen: *In hoeverre is er sprake van pedagogische aspecten tijdens jeugdstrafzittingen?* Onder de pedagogische aspecten in dit onderzoek vallen aandacht voor het beroep op schaamte, spijt en schuldbesef. Maar ook de aandacht voor de persoonlijke omstandigheden van de verdachte valt hieronder. Er wordt tevens gekeken naar de communicatie die gebruikt wordt om de pedagogische aspecten vorm te geven. Verwacht wordt dat deze aspecten aan de orde zullen komen tijdens de zittingen. Met name het beroep op schaamte en schuldbesef zal voor Marokkaanse verdachten een belangrijk punt zijn. Daarnaast wordt verwacht dat er veel aandacht zal worden besteed aan de persoonlijke omstandigheden van de verdachten, gezien het effect van de persoonlijke ontwikkeling op de morele ontwikkeling.

Een tweede vraag ten behoeve van de algemene onderzoeksvragen is: *Hoe ervaren Marokkaanse verdachten en hun ouders de jeugdstrafzitting in vergelijking met Nederlandse verdachten en hun ouders?* Verdachten en hun ouders kunnen zenuwachtig zijn voor de zitting wat hun beleving kan beïnvloeden. Een belangrijk aspect voor Marokkaanse verdachten en hun ouders is het begrip van wat er tijdens de zitting is gebeurd, wat invloed heeft op de beleving van de zitting. Verwacht wordt dat wanneer Marokkaanse verdachten en ouders goed Nederlands spreken, zij de zitting als meer positief ervaren dan wanneer zij slecht Nederlands spreken. Hiermee verbonden is ook de mate van integratie en internalisering van Nederlandse normen en waarden. Getracht wordt een verband te leggen tussen de procesparticipatie van Marokkaanse verdachten en hun ouders en de Marokkaanse cultuur.

In dit onderzoek zijn jongens en meisjes onderzocht in de leeftijd van 12 tot en met 19 jaar van Nederlandse en Marokkaanse achtergrond die terecht staan in de rechtbank van

Utrecht, Rotterdam of Amsterdam. Tevens zijn de aanwezige ouders in het onderzoek meegenomen. In dit onderzoek worden de overige geobserveerde zittingen niet meegenomen in de analyses. Het onderzoek heeft een beschrijvend en explorerend karakter. Er zal deels kwalitatief en deels kwantitatief onderzoek uitgevoerd worden. De observaties in de rechtbank worden geschaard onder het kwalitatieve deel van het onderzoek. De interviews met verdachten en hun ouders zijn kwantitatief van aard.

Onderzoeksinstrumenten

Om zo goed mogelijk antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen zal gebruik gemaakt worden van meerdere onderzoeksinstrumenten. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van observaties in jeugdstrafrechtzaken in de rechtbanken van Utrecht, Rotterdam en Amsterdam. De observaties in de rechtbank zijn uitgevoerd met behulp van een bestaand observatieformulier dat vele malen is aangepast. Aan de hand van oriënterende bezoeken aan jeugdstrafzittingen is dit observatieformulier aangepast zodat het passend is voor dit onderzoek. Tijdens de observaties is gekeken naar de volgende aspecten: algemene informatie met betrekking tot de zitting, gegevens van de jeugdige verdachte, zoals leeftijd, geslacht en culturele achtergrond van de verdachte, is de verdachte een *first offender* en ontkent / bekent hij. Daarnaast is er gekeken naar de communicatie van de officier van justitie, de kinderrechter en de verdachten en hun ouders. Ook is er gekeken naar het inhoudelijke aspect van de zitting waar ingegaan wordt op de pedagogische elementen. Als laatste wordt er gekeken naar het gedrag, cognities en de emoties van de verdachte en ouders. Deze laatste drie aspecten worden gescoord op een vijfpuntsschaal. Tot slot zijn er notities gemaakt die van belang zijn voor het onderzoek, dit verschilt per zaak.

Daarnaast wordt gebruik gemaakt van een interview, in de vorm van vragenlijsten, voor zowel verdachten als hun ouders. Deze vragenlijsten zijn voorgelegd na afloop van de zitting aan zowel de verdachte als de ouder(s). In de vragenlijst staan korte vragen over hoe de verdachte de behandeling van de strafzaak heeft beleefd. Deze vragenlijst gaat in op het begrip van de verdachte en hun kennis van justitiegerelateerde begrippen. Een aangepaste vragenlijst is gebruikt voor de ouders van de verdachte.

Dataverzameling

In totaal zijn er dertien zittingsdagen bijgewoond, zes zittingsdagen zijn bijgewoond in de rechtbank van Utrecht, vijf in de rechtbank van Rotterdam en twee in de rechtbank van Amsterdam. Er zijn 59 jeugdstrafzaken bijgewoond, waarvan vijf ter oriëntatie. Deze zaken

zijn gebruikt om de observatielijst een goede samenstelling van de observatie-items te geven. In de rechtbank van Utrecht zijn 23 jeugdstrafzaken bijgewoond, eveneens 23 in de rechtbank van Rotterdam en 13 in de rechtbank van Amsterdam. In totaal zijn er 54 observatielijsten verzameld waarvan 16 Nederlandse verdachten en 12 Marokkaanse verdachten. De overige 26 verdachten bestonden voornamelijk uit Antilliaanse verdachten, Turkse verdachten en Surinaamse verdachten. Nagenoeg 85 procent van de geobserveerde verdachten was een jongen, 15 procent een meisje. Er zijn in totaal 12 Nederlandse jongens, 4 Nederlandse meisjes en 12 Marokkaanse jongens geobserveerd. De leeftijd van de geobserveerde verdachten loopt uiteen van 12 tot en met 19 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 16.81 jaar.

In totaal zijn er door 13 Nederlandse verdachten en 9 Nederlandse ouders vragenlijsten ingevuld. De Marokkaanse verdachten hebben 11 vragenlijsten ingevuld, 3 Marokkaanse ouders hebben de vragenlijst ingevuld. In Utrecht zijn 7 Nederlandse en 6 Marokkaanse jongeren geobserveerd. In Rotterdam zijn 6 Nederlandse en 2 Marokkaanse jongeren geobserveerd. In Amsterdam zijn 4 Nederlandse en 3 Marokkaanse jongeren geobserveerd.

Data-analyse

De observatielijsten zijn gebruikt voor de kwalitatieve informatie voor het onderzoek. Deze zijn vergeleken door de observatielijsten naast elkaar te leggen en verschillen te ontdekken in het gebruik van pedagogische aspecten in de drie rechtbanken, tussen Marokkaanse verdachten onderling en tussen Marokkaanse verdachten en ouders en Nederlandse verdachten en ouders. De interviews zijn in SPSS ingevoerd. Met behulp van onafhankelijke *t*-toetsen worden vergelijkingen gemaakt tussen Marokkaanse verdachten en hun ouders en Nederlandse verdachten en hun ouders.

Resultaten

Hieronder zal er een beschrijving van de rechtbanken gegeven worden, evenals het verloop van verschillende jeugdstrafzittingen. Algemene verschillen per rechtbank zullen hierna uitgelicht worden. Vervolgens worden de verschillen in procesparticipatie tussen Nederlandse en Marokkaanse verdachten en hun ouders beschreven.

Beschrijving rechtbanken en het verloop van de jeugdstrafzittingen

In de rechtbank van Utrecht zit de kinderrechter op een verhoogd deel van de zaal. De verdachte zit recht tegenover de kinderrechter. De raadsman van de verdachte zit naast de verdachte aan dezelfde tafel. De officier van justitie zit links van de kinderrechter aan een

apart bureau met zijn lichaam naar de jongere gericht. De griffier zit rechts van de kinderrechter. Aanwezige deskundigen kunnen links van de verdachte, tegenover de officier van justitie plaatsnemen. Aanwezige ouders kunnen plaatsnemen op de publieke tribune die zich in het achterste gedeelte van de zittingzaal bevindt. Teven kunnen de onderzoekers hier plaatsnemen. Zowel de griffier als de officier van justitie beschikt over een computer.

Uit kwalitatieve analyse van de observatielijsten blijkt dat in de rechtbank van Utrecht binnen de communicatiefactoren, de intonatie van de kinderrechter naar de verdachte niet verschilt voor autochtone verdachten en allochtone verdachten. De intonatie naar de verdachte toe is met name gebiedend. Daarnaast is er geen verschil geobserveerd in het functionele oogcontact van de rechter. Het functionele oogcontact komt meer dan gemiddeld voor. Ook de hoeveelheid humor en jargon dat gebruikt wordt door de kinderrechter verschilt niet voor beide groepen. Humor en jargon wordt door de kinderrechter weinig gebruikt. Op de inhoudelijke factoren zijn geen verschillen geobserveerd tussen beide groepen verdachten op het gebied van het tonen van interesse in de verdachte door de kinderrechter en het vragen naar toekomstplannen. Er wordt in gemiddelde mate interesse getoond en er wordt weinig gevraagd naar toekomstplannen. Tevens is er geen verschil geobserveerd in de mate van beroep op schuld, schaamte en spijt. Het beroep op schuldbesef is groter dan het beroep op schaamte en spijt. In alle gevallen vindt er veel morele terechtwijzing door de kinderrechter plaats. De mate van beroep op schuld, schaamte, spijt hangt af van de ernst van het delict. De morele uitspraak neemt in alle rechtszaken een belangrijke plaats in. Er vindt een dialoog plaats van de kinderrechter met de verdachte, echter wordt er weinig beroep gedaan op de verdachte zelf en de dialoog is meer gericht op het overbrengen van moraliteit. Het zwijgrecht wordt altijd benoemd en de verdachte krijgt altijd het laatste woord. Verdachten maken hier echter weinig gebruik van. De kinderrechter en de officier van justitie komen erg streng en afstandelijk over op de onderzoekers.

Ook in de rechtbank van Rotterdam zit de kinderrechter op een verhoogd deel van de zaal. De verdachte zit alleen, aan een tafel recht voor de rechter. De raadsman van de verdachte zit rechts achter de jongere. De officier van justitie zit links van de kinderrechter aan een apart bureau dat haaks op het bureau van de kinderrechter staat. De griffier zit rechts van de kinderrechter. Aanwezige deskundigen kunnen links achter de verdachte plaatsnemen, tegenover de officier van justitie. Aanwezige ouders kunnen ook hier plaatsnemen op de publieke tribune die zich in het achterste gedeelte van de rechtszaal bevindt. De publieke tribune is doormiddel van een glasplaat tot op heuphoogte gescheiden van de rest van de zaal.

Ook de onderzoekers kunnen hier plaats nemen. Zowel de griffier als de officier van justitie beschikt over een computer.

Uit de kwalitatieve analyse van de observatielijsten blijkt dat in de rechtbank van Rotterdam binnen de communicatiefactoren, de intonatie van de kinderrechter naar de verdachte niet verschilt voor autochtone verdachten en allochtone verdachten. De intonatie naar de verdachte toe is met name gebiedend. Daarnaast is er geen verschil geobserveerd in het functionele oogcontact van de rechter. Functioneel oogcontact is in deze rechtbank veelvuldig geobserveerd. Tijdens de verschillende rechtszaken wordt veelvuldig gebruik gemaakt van humor. Dit wordt doorgaans aangezet door dezelfde officier van justitie. Het gebruik van jargon is nauwelijks geobserveerd. Op de inhoudelijke factoren zijn geen verschillen geobserveerd tussen beide groepen verdachten op het gebied van het tonen van interesse in de verdachte door de kinderrechter en het vragen naar toekomstplannen. Er is een gemiddelde interesse getoond in de verdachte door de kinderrechter, echter is er nauwelijks gevraagd naar de toekomstplannen van de verdachte. Tevens is er nagenoeg geen beroep gedaan op schuld, schaamte en spijt. Er is geen verschil geobserveerd in de mate van beroep op schuld, schaamte en spijt voor Nederlandse verdachten en Marokkaanse verdachten. In alle gevallen vindt er morele terechtwijzing door de kinderrechter plaats. De morele uitspraak neemt in alle rechtszaken een centrale rol in gedurende de gehele rechtszaak. Er vindt een dialoog plaats tussen de kinderrechter, de officier van justitie en de verdachte, echter wordt er weinig beroep gedaan op de verdachte zelf en de dialoog is ook hier meer gericht op het overbrengen van moraliteit. Het zwijgrecht wordt altijd benoemd en de verdachte krijgt altijd het laatste woord. Verdachten maken hier echter weinig gebruik van.

De kinderrechter in Amsterdam zit tevens op een verhoogd deel van de zaal. De verdachte zit alleen, aan een tafel recht tegenover de kinderrechter. De raadsman van de verdachte zit rechts naast de verdachte aan een aparte tafel. De officier van justitie zit links van de kinderrechter aan een apart bureau dat haaks op het bureau van de kinderrechter staat. De griffier zit rechts van de kinderrechter. Aanwezige deskundigen en ouders kunnen plaatsnemen op de publieke tribune. De publieke tribune wordt deels van de rest van de zaal gescheiden door een aantal schrijftafels waaraan de onderzoekers plaats kunnen nemen. Deze schrijftafels bevinden zich achter de verdachte. In de rechtbank van Amsterdam beschikt alleen de griffier over een computer.

Uit de kwalitatieve analyse van de observatielijsten blijkt dat in de rechtbank van Amsterdam binnen de communicatiefactoren, de intonatie van de kinderrechter naar de verdachte niet verschilt voor autochtone verdachten en allochtone verdachten. De intonatie

naar de verdachte toe is ook hier met name gebiedend. Daarnaast is er geen verschil geobserveerd in het functionele oogcontact van de rechter. Functioneel oogcontact is ook in deze rechtbank veelvuldig geobserveerd. Het gebruik van humor en jargon is nauwelijks geobserveerd. De kinderrechter besteed veel aandacht aan onder andere het uitleggen van procedures, morele kwesties en inhoud van de sanctie. Op de inhoudelijke factoren zijn geen verschillen geobserveerd tussen beide groepen verdachten op het gebied van het tonen van interesse in de verdachte door de kinderrechter en het vragen naar toekomstplannen. Er wordt veel interesse getoond in de verdachte door de kinderrechter en er wordt veel gevraagd naar de toekomstplannen van de verdachte. Er wordt bij beide groepen een groot beroep gedaan op het schuldbesef van de verdachte, het beroep op schaamte en spijt is echter nauwelijks geobserveerd. In alle gevallen vindt er morele terechtwijzing door de kinderrechter plaats. De morele uitspraak neemt in alle rechtszaken een centrale rol in gedurende de gehele rechtszaak. Er vindt een dialoog plaats tussen de kinderrechter en de verdachte. De kinderrechter vraagt de verdachte vaak om verduidelijking en vraagt vaak door over hetgeen de verdachte vertelt. De kinderrechter besteed veel aandacht aan de positieve aspecten van de verdachte en doet een groot beroep op het verantwoordelijkheidsgevoel van de verdachte. Het zwijgrecht wordt altijd benoemd en de verdachte krijgt altijd het laatste woord. Verdachten maken hier echter weinig gebruik van.

Algemene verschillen tussen rechtbanken

Zoals blijkt uit de hierboven beschreven setting van de drie rechtbanken, verschillen de rechtbanken licht in setting.

Met betrekking tot de rechtsbeginselen van de minderjarige verdachten is het van belang dat er een besloten zitting plaatsvindt. Hierdoor is het van belang dat deze verdachten bekend zijn met de aanwezigen in de rechtszaal. De aanwezigheid van de onderzoekers is in de rechtbank van Utrecht en in de rechtbank van Amsterdam nagenoeg iedere keer benoemd en er is toestemming gevraagd aan zowel de verdachte als de raadsman voor de aanwezigheid van de onderzoekers. In de rechtbank van Amsterdam werd er tevens een uitleg gegeven over de aard van het onderzoek en werd de verdachte om medewerking gevraagd. In de rechtbank van Rotterdam werd nagenoeg geen aandacht besteed door de kinderrechter aan de aanwezigheid van de onderzoekers in de rechtszaal. Er werd geen toestemming aan de verdachte en de raadsman gevraagd.

De mate van de betrokkenheid van ouders bij de rechtszaak verschilt per zaak. Voornamelijk wanneer jongeren weinig spraakzaam zijn, wordt ouders gevraagd zaken toe te

lichten. Er is geen verschil gevonden tussen de verschillende rechtbanken en de verschillende etniciteiten in de mate waarin ouders gevraagd worden om hun mening over het delict van hun zoon of dochter. Er is geen consequente betrokkenheid geobserveerd. Deskundigen, wanneer aanwezig, zijn echter in elke rechtbank kort aan het woord gelaten. Er is voornamelijk gecontroleerd of de informatie uit raadsrapporten juist en actueel is en of de deskundige nog aanvullingen hierop heeft.

Opvallend is dat de officier van justitie in de rechtbank van Rotterdam als enige veelvuldig gebruik maakt van de computer, waardoor het lijkt alsof hij met zijn aandacht niet volledig bij de rechtszaak is betrokken. Opgemerkt wordt door Amsterdamse kinderrechtters dat zij dit zien als een vorm van desinteresse. De officier van justitie in Utrecht gebruikt de computer slechts voor dringende zaken.

Verschillen in procesparticipatie tussen Nederlandse en Marokkaanse verdachten en hun ouders

Om de mate van verschil in procesparticipatie tussen Nederlandse en Marokkaanse verdachten en hun ouders te bepalen wordt als eerste gebruik gemaakt van een kwalitatieve analyse van de observatielijsten.

Nederlandse verdachten vertonen tijdens de rechtszaak schuldbesef en spijt in gemiddelde mate. Nederlandse verdachten vertonen nagenoeg geen schaamte en brutaliteit. Tevens zijn zij nauwelijks boos, laconiek, zenuwachtig of verlegen. Het begrip dat de Nederlandse verdachten toonden tijdens de rechtszaken is gemiddeld. Tevens is het inzicht in de ernst van het delict gemiddeld. De zithouding van de Nederlandse verdachten is overwegend geïnteresseerd en weinig bewegelijk. Nederlandse verdachten interrumpen nauwelijks. De spraakzaamheid verschilt per persoon. Nederlandse ouders vertonen een gemiddelde schaamte en veel schuldbesef. Boosheid wordt nagenoeg niet geobserveerd. Nederlandse ouders vertonen tijdens de rechtszaak veel begrip en inzicht in de ernst van het delict. Nederlandse ouders interrumpen niet. Nederlandse ouders zijn spraakzaam wanneer de kinderrechtter of officier van justitie hen vragen stelt. Wat ouders vertellen over hun kind is overwegend ter verdediging van het kind. Aan de houding en gezichtsuitdrukkingen van met name moeders is goed te zien dat zij meer zenuwachtig zijn dan vaders.

Marokkaanse verdachten vertonen tijdens de rechtszaak geen zenuwen en zijn niet verlegen. De spraakzaamheid van Marokkaanse verdachten is laag. Opvallend is de laconieke houding van de verdachte die bij nagenoeg iedere Marokkaanse verdachte is geobserveerd. Het schuldbesef van Marokkaanse verdachten verschilt per verdachte, wat uiteenloopt van

laag tot gemiddeld. Het vertonen van schaamte is erg wisselend onder Marokkaanse verdachten. Zij vertonen juist geen schaamte, of veel schaamte. Met name schaamte tegenover de ouders wordt getoond. Tevens verschilt de mate van boosheid per verdachte. Het begrip en inzicht in de ernst van het delict van Marokkaanse verdachten is gemiddeld tot laag. De verdachten die weinig begrip vertonen, spreken slecht Nederlands. De zithouding van Marokkaanse verdachten is geïnteresseerd, ze zijn weinig bewegelijk. Opvallend is dat merendeel van de Marokkaanse verdachten zijn jas aanhoudt. Marokkaanse verdachten interrumpen weinig tot gemiddeld. Schaamte, schuldbesef en boosheid is bij Marokkaanse ouders nagenoeg niet geobserveerd. De houding van Marokkaanse ouders is net als bij hun kinderen laconiek te noemen. Marokkaanse ouders vertonen tijdens de rechtszaak weinig begrip en inzicht in ernst van het delict. Met name moeders reageren zenuwachtig en verlegen op aanspraak van de kinderrechter of de officier van justitie. Marokkaanse ouders zijn niet spraakzaam en interrumpen nauwelijks. Wanneer hen gevraagd wordt om een reactie is dit vaak ter verdediging van hun kind. Vanwege de overwegend slechte taalbeheersing van Marokkaanse ouders is vaak een tolk gewenst. Vaak is deze niet aanwezig en fungeert de verdachte zelf of een familielid als tolk. Marokkaanse moeders hebben nauwelijks oogcontact met de kinderrechter of de officier van justitie, vaders echter wel.

Om de mate van verschil in beleving van de jeugdstrafzitting tussen Nederlandse en Marokkaanse verdachten en hun ouders te bepalen wordt gebruik gemaakt van een kwantitatieve analyse van de vragenlijsten.

Van de 13 Nederlandse verdachten die het interview hebben ingevuld waren 9 ouders aanwezig op de zitting. Van de 4 ouders die niet aanwezig waren, gaf de verdachte aan dat er 3 niet aanwezig konden zijn en 1 niet wist dat er een zitting was. Bij Marokkaanse verdachten waren in slechts 4 van de 11 gevallen ouders aanwezig. 2 van de 7 ouders konden niet op de zitting aanwezig zijn, 3 verdachten gaven aan dat hun ouders zich schamen en 2 maal werd er een andere reden opgegeven. Van de Nederlandse verdachten begreep slechts 1 verdachte niet wat de kinderrechter en officier van justitie tijdens de zitting gezegd hebben, 2 begrepen gedeeltelijk wat er tijdens de zitting gezegd werd. Bij Marokkaanse verdachten begreep slechts 1 verdachte gedeeltelijk wat de kinderrechter en de officier van justitie tijdens de zitting gezegd hebben, de overige verdachten begrepen het volledig. Nederlandse en Marokkaanse verdachten verschillen niet significant van begrip van wat er tegen hen gezegd is tijdens de zitting door de kinderrechter en de officier van justitie, $t(22)=.709$; $p=.486$. Van de Nederlandse verdachten hebben er 9 een straf opgelegd gekregen en 4 verdachten zijn vrijgesproken. Zij begrepen allen waarom zij een straf opgelegd gekregen hebben of

vrijgesproken waren. Van de Nederlandse verdachten die een straf opgelegd gekregen hebben begrepen 7 verdachten waarom en 2 verdachten begrepen het gedeeltelijk. Het oordeel over de straf loopt uiteen van 5 tot 10, met een gemiddelde van 6.67. Van de Marokkaanse verdachten hebben 9 verdachten een straf opgelegd gekregen, 1 verdachte is vrijgesproken en 1 zaak is aangehouden. De verdachte die vrijgesproken is begreep gedeeltelijk waarom hij vrijgesproken was. Van de 9 Marokkaanse verdachten die een straf opgelegd hebben gekregen begreep slechts 1 verdachte niet waarom hij een straf opgelegd heeft gekregen. 8 Marokkaanse verdachten begrepen welke straf zij opgelegd gekregen hebben, 2 Marokkaanse verdachten begrepen dit gedeeltelijk. Het oordeel over de straf loopt uiteen van 4 tot 8 met een gemiddelde van 5.80. Nederlandse en Marokkaanse verdachten verschillen niet significant in het begrip waarom er een straf is opgelegd, $t(17)=-1.330$; $p=.201$. Tevens verschillen Nederlandse en Marokkaanse verdachten niet significant in het begrip van de opgelegde straf, $t(17)=.112$; $p=.912$. Het oordeel over de straf door Marokkaanse jongeren verschilt niet significant van het oordeel van Nederlandse verdachten, $t(17)=1.236$; $p=.233$. Van de 11 Marokkaanse verdachten geven 9 verdachten aan dat ze niet van Nederlandse afkomst zijn, 2 verdachten geven aan dat ze gedeeltelijk van Nederlandse afkomst zijn. Op de vraag “Kan je aangeven in hoeverre jij je Marokkaans voelt?” wordt door de 11 Marokkaanse verdachten verschillen geantwoord, uiteenlopend van een 5 tot 10. Gemiddeld geven zij een 8.00 op deze vraag. Op de vraag “Kan je aangeven in hoeverre jij je Nederlands voelt?” wordt door de 11 Marokkaanse verdachten verschillend geantwoord, 9 verdachten geven een score van 5 of lager. Gemiddeld geven zij een 4.00 op deze vraag. Nederlandse verdachten verschillen hier significant van Marokkaanse verdachten, $t(22)=6.684$; $p=.000$. Dit wil zeggen dat Nederlandse verdachten zich meer Nederlands voelen dan Marokkaanse verdachten.

Door 6 Nederlandse vaders en 3 Nederlandse moeders is de oudervragenlijst ingevuld. Daarnaast hebben 2 Marokkaanse moeders en 1 Marokkaanse vader de oudervragenlijst ingevuld. Op de vraag “Hoe erg vindt u wat uw kind heeft gedaan?” worden door de Nederlandse ouders uiteenlopende antwoorden gegeven, maar voornamelijk liggen deze antwoorden tussen de 6 en 9, met een gemiddelde van 6.11. Marokkaanse ouders geven een 0, een 6 en een 10 als antwoord op deze vraag, gemiddeld genomen een 5.33. De Nederlandse ouders verschillen hierin niet significant van de Marokkaanse ouders, $t(10)=.327$; $p=.751$. Nederlandse ouders vinden opvoeden het belangrijkste in de aanpak van politie en justitie tegenover jongeren die strafbare feiten plegen, 5 ouders geven dit aan. 3 Nederlandse ouders vinden het voorkomen van strafbare feiten het belangrijkste in de aanpak van politie en justitie, 1 ouder vindt bestraffen het belangrijkste. De Marokkaanse ouders geven elk een verschillend

antwoord. Nederlandse ouders verschillen niet significant in hun antwoorden op deze vraag van Marokkaanse ouders, $t(10)=.112$; $p=.913$. Op de vraag “Hoe vindt u dat politie en justitie moeten reageren op het strafbaar gedrag van jongeren?” wordt uiteenlopend geantwoord. Gemiddeld genomen vinden Nederlandse ouders dat er niet soepeler of strenger gereageerd moet worden op strafbaar gedrag van jongeren. 2 Marokkaanse ouders zijn het hier mee eens, 1 Marokkaanse ouder geeft aan dat politie en justitie soepeler moet reageren op strafbaar gedrag van jongeren. Nederlandse ouders verschillen niet significant in hun antwoorden op deze vraag van de Marokkaanse ouders, $t(10)=-1.452$; $p=.177$. Van de Nederlandse ouders begrijpt 8 van de 9 ouders wat er door de kinderrechter en de officier van justitie is gezegd tijdens de rechtszaak en welke sanctie opgelegd is. Van de Marokkaanse ouders begrijpen er 2 wat er gezegd is tijdens de rechtszaak en welke sanctie er opgelegd is, 1 ouder begrijpt het gedeeltelijk. Nederlandse ouders verschillen niet significant van de Marokkaanse ouders wat betreft het begrip van wat er tijdens de rechtszaak gezegd is, $t(10)=-.845$; $p=.418$. Tevens is er geen significant verschil in het begrip van de sanctie die opgelegd is, $t(10)=-1.398$; $p=.192$. Alle Marokkaanse ouders geven aan dat zij zich volledig Marokkaans voelen, ze geven een 10 op deze vraag. Op de vraag “In hoeverre voelt u zich Nederlands?” antwoorden de Marokkaanse ouders verschillend, namelijk 0, 1 en 4, met een gemiddelde van 1.67. Marokkaanse ouders voelen zich significant minder Nederlands dan Nederlandse ouders, $t(10)=13.427$; $p=.000$. Het ervaren van cultuurverschillen in de omgang met mensen van politie en justitie verschilt, 1 Marokkaanse ouder ervaart geen cultuurverschillen, 1 Marokkaanse ouder gedeeltelijk en 1 Marokkaanse ouder ervaart cultuurverschillen. 4 van de 9 Nederlandse ouders ervaren geen cultuurverschillen in de omgang met mensen van politie en justitie. Nog eens 4 Nederlandse ouders ervaren deels cultuurverschillen, 1 Nederlandse ouder ervaart geen cultuurverschillen. De antwoorden op deze vraag van Marokkaanse ouders vergeleken met de Nederlandse ouders verschillen significant, $t(10)=2.582$; $p=.027$. Van de Nederlandse ouders zou 5 van de 9 ouders graag hulp of steun van anderen willen krijgen in het onderhouden van contact met mensen van politie en justitie. Hierbij wordt 4 keer hulp en steun gewenst van professionele Nederlandse hulpverleners, en 1 maal mensen van school. 2 van de 3 Marokkaanse ouders zou graag hulp willen krijgen in het onderhouden van contact met mensen van politie en justitie. Zij zouden graag hulp krijgen van een tolk, professionele Marokkaanse hulpverleners en professionele Nederlandse hulpverleners. Nederlandse ouders verschillen niet significant van Marokkaanse ouders in de wens om hulp of steun in het onderhouden van contact met mensen van politie en justitie, $t(10)=.310$; $p=.763$. Ook is er geen significant verschil in de vorm van de hulp, $t(6)=1.116$; $p=.307$. Op de vraag “Op welk

gebied zou u professionele steun of hulp willen hebben in het contact met politie of een justitiële instelling?” antwoorden 3 Nederlandse ouders dat zij graag meer uitleg en informatie willen krijgen en 2 ouders willen advies en bemiddeling. Marokkaanse ouders zouden graag een tolk, meer uitleg en informatie en advies en bemiddeling krijgen. In de antwoorden op deze vraag zit geen significant verschil tussen de antwoorden van Nederlandse ouders en Marokkaanse ouders, $t(7)=1.080$; $p=.316$. Van de Nederlandse ouders behoeft 6 van de 9 ouders geen ondersteuning in de opvoeding van hun kind, 3 Nederlandse ouders wel. Deze ondersteuning wordt het liefst ontvangen van familieleden, hierna zijn mensen van school en professionele Nederlandse hulpverleners gewenst. 3 van de 4 Nederlandse ouders geven aan dat zij het liefst de ondersteuning ontvangen in de vorm van een opvoedcursus. 1 ouder wenst individuele gesprekken met deskundigen. 2 van de 3 Marokkaanse ouders hebben geen ondersteuning in het opvoeden van hun kind. Mocht er toch hulp nodig zijn dan wensen zij alleen familieleden ter ondersteuning. De vorm van steun die Marokkaanse ouders het liefst ontvangen is begeleiding van een deskundige aan kind en ouder. Marokkaanse ouders verschillen significant van Nederlandse ouders in de wens om ondersteuning bij de opvoeding, $t(10)=13.427$; $p=.000$. Er is geen significant verschil in de gewenste personen die gevraagd worden ter ondersteuning van de opvoeding en de vorm van de ondersteuning, respectievelijk, $t(5)=1.324$; $p=.243$, $t(4)=-2.000$; $p=.116$.

Conclusie, discussie en aanbevelingen

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat er vele oorzaken te beschrijven zijn waardoor Marokkaanse jongeren in aanraking met justitie komen. Samengevat zijn de voornaamste bronnen voor het ontwikkelen van probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren: de problematische thuissituatie waarin veel cultuurverschillen zorgen voor uiteenlopende conflicten, de lage sociaal economische status met werkloosheid, stress en onderstimulering als gevolg, groeps-/bendevoering als gevolg van slechte behuizing, de wantrouwende culturele achtergrond en de verminderde intelligentie van veel Marokkaanse jongeren. Deze oorzaken staan nauw in verband met elkaar en zorgen ervoor dat deze jongeren delicten begaan waarvoor zij zich in de rechtbank moeten verantwoorden. Tevens zorgen deze problemen, en de oorzaken en de intensiteit ervan, voor een bepaalde houding tegenover autoriteiten. De literatuur geeft geen uitsluitsel over de invloed van de Marokkaanse cultuur op het ontwikkelen van probleemgedrag en hun houding tegenover autoriteiten. Hier zal verder onderzoek naar gedaan moeten worden. Vanuit het Nederlands jeugdstrafrecht is het bewustmaken van moraliteit, door middel van een moreel appèl tijdens de jeugdstrafzitting,

de sleutel voor het verminderen van recidive bij adolescenten. Voor Marokkaanse verdachten blijkt uit de literatuur dat dit punt extra belangrijk is doordat zij meer dan gemiddeld een achterstand hebben in het ontwikkelen van moreel besef. Om dit moreel besef te laten groeien wordt in de rechtbank gebruik gemaakt van een tal van pedagogische aspecten.

Uit de kwalitatieve analyse van de observatielijsten blijkt dat in de rechtbanken van Utrecht, Rotterdam en Amsterdam geen verschillen zijn geobserveerd in benadering van de kinderrechter naar de verdachte toe voor Marokkaanse en Nederlandse verdachten. De houding van de kinderrechter en officier van justitie verschilt echter per rechtbank. De kinderrechter en de officier van justitie in de rechtbank van Utrecht komen erg streng en afstandelijk over op de onderzoekers. De officier van justitie in de rechtbank van Rotterdam maakt als enige veelvuldig gebruik van de computer, waardoor het lijkt alsof hij met zijn aandacht niet volledig bij de rechtszaak is betrokken. De houding van de kinderrechter in de rechtbank van Amsterdam naar de verdachten toe was erg gericht op de positieve aspecten van de verdachten. Daarnaast werd er, vele mate meer dan in de rechtbank van Utrecht en Rotterdam, uitleg gegeven over procedures binnen de rechtspraak, de inhoud van de sanctie en er werden vele morele kwesties toegelicht. Het beroep op verantwoordelijkheidsgevoel speelde een grote rol in deze rechtbank. De beslotenheid van de zitting werd in de rechtbanken van Amsterdam en Utrecht benadrukt en er werd toestemming gevraagd voor de aanwezigheid van onderzoekers. De mate van de betrokkenheid van ouders en deskundigen bij de rechtszaak verschilde per zaak. Voornamelijk wanneer jongeren weinig spraakzaam waren, werd ouders gevraagd zaken toe te lichten. Uit de gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksresultaten kan geconcludeerd worden dat, zoals verwacht, een groot deel van de pedagogische aspecten aanwezig zijn in de verschillende rechtbanken. Echter blijkt dat er, tegen de verwachtingen in, een verschil is in de houding van de kinderrechter en officier van justitie en de mate waarin pedagogische aspecten toegepast worden bij de verschillende rechtbanken. Hierdoor ontstaat er een verschil in procesgang per rechtbank en misschien zelfs per kinderrechter. Vervolgonderzoek met de nadruk op de pedagogische aspecten zou hier uitsluitsel over kunnen geven.

Uit de observaties van Nederlandse verdachten en Marokkaanse verdachten zijn, in tegenstelling tot de verwachtingen, een aantal verschillen naar voren gekomen. Nederlandse verdachten vertonen nagenoeg geen schaamte, bij Marokkaanse verdachten loopt dit juist erg uiteen. Bij hen wordt met name schaamte tegenover de ouders getoond. Dit valt te verklaren vanuit de Marokkaanse cultuur waarin respect voor de familie een belangrijke waarde is. De spraakzaamheid van Marokkaanse verdachten is lager dan die van Nederlandse verdachten.

Opvallend is de laconieke houding van de verdachte die bij nagenoeg iedere Marokkaanse verdachte is geobserveerd. Merendeel van de Marokkaanse verdachten houdt zijn jas aan. De boosheid was nauwelijks geobserveerd bij Nederlandse verdachten, bij Marokkaanse verdachten verschilde dit. Bij Marokkaanse verdachten die slecht Nederlands spreken is het begrip en inzicht in de ernst van het delict vele malen lager dan bij Nederlandse verdachten. Er is geen of een klein verschil gevonden in het vertonen van schuldbesef en spijt, beide groepen doen dit in gemiddelde mate. Ook de mate van brutaliteit, zenuwachtigheid en verlegenheid verschilt nauwelijks. De zithouding van de Nederlandse en Marokkaanse verdachten is overwegend geïnteresseerd en weinig bewegelijk, zij interrumpen nauwelijks. De verschillen die gevonden zijn, zijn te koppelen aan de mate van inburgering van Marokkaanse verdachten. Er kan een koppeling gemaakt worden tussen de laconieke houding en het wantrouwen wat volgens de literatuur heerst bij Marokkaanse jongeren. Hierbij zou tevens het aantasten van de familie een rol kunnen spelen.

Naar verwachting zijn bij de ouders van de Marokkaanse en Nederlandse verdachten verschillen geobserveerd. Het vertonen van schaamte en schuldbesef was nauwelijks geobserveerd bij Marokkaanse ouders in vergelijking met Nederlandse ouders. De houding van Marokkaanse ouders is net als bij hun kinderen laconiek te noemen. Dit zou het gevolg kunnen zijn van cultuur- en taalverschillen waardoor de Marokkaanse ouders weinig van de jeugdstrafzaak begrijpen of willen begrijpen. Marokkaanse ouders vertonen tijdens de rechtszaak namelijk ook weinig begrip en inzicht in ernst van het delict in tegenstelling tot de Nederlandse ouders. Tevens zijn Marokkaanse ouders weinig spraakzaam tijdens de jeugdstrafzitting. Dit kan mede veroorzaakt zijn door het ontbreken van een tolk wanneer zij de Nederlandse taal slecht beheersen. Marokkaanse moeders hebben nauwelijks oogcontact met de kinderrechter of de officier van justitie, vaders echter wel. Dit valt goed te verklaren vanuit de Marokkaanse cultuur waarin vrouwen onderdanig zijn aan mannen. Boosheid wordt bij beide groepen nagenoeg niet vertoond. Ook interrumpen beide groepen ouders nauwelijks. Aan de houding en gezichtsuitdrukkingen van met name moeders van zowel Marokkaanse als Nederlandse afkomst is goed te zien dat zij meer zenuwachtig zijn dan vaders.

Uit de kwantitatieve analyse kan geconcludeerd worden dat er, zoals deels verwacht, geen significante verschillen zijn tussen Marokkaanse verdachten en hun ouders en Nederlandse verdachten en hun ouders in hun beleving van de jeugdstrafzitting. Het enige verschil dat geconstateerd wordt is het gevoel Nederlands te zijn. Marokkaanse verdachten, en in grotere mate hun ouders voelen zich over het algemeen meer Marokkaans dan Nederlands.

Dit valt te verklaren doordat de Marokkaanse verdachten en met name hun ouders nog volop in het integratie- en inburgeringproces zitten en dagelijks geconfronteerd worden met cultuurverschillen. In verband hiermee ligt bij Marokkaanse ouders de ervaring van cultuurverschillen in contact met justitie en politie. Zij ervaren meer cultuurverschillen in dit contact dan Nederlandse ouders.

Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er een kleine mate van verschil in procesparticipatie van Nederlandse verdachten en Marokkaanse verdachten is. Tevens is er een kleine mate van verschil in procesparticipatie van Nederlandse ouders en Marokkaanse ouders.

Er is een aantal beperkingen aan dit onderzoek verbonden. Als eerste is er gebruik gemaakt van een observatielijst. Dit betekent dat er in dit onderzoek gebruik gemaakt is van subjectieve bevindingen. Door middel van dubbele observaties en vergelijkingen echter is getracht de interbeoordelaarsvaliditeit te vergroten. Daarnaast is het aantal geobserveerde jeugdstrafrechtzaken per etniciteit te gering om generaliserende uitspraken te kunnen doen. In vervolg onderzoek zal hieraan aandacht besteedt moeten worden. Tevens is er een verschil in het aantal zittingsdagen per rechtbank waardoor de rechtbanken niet evenredig vergeleken kunnen worden. Ook hiermee dient vervolgonderzoek rekening te houden. Ten vierde kan gezegd worden dat de aan- of afwezigheid van ouders de beoordeling van procesparticipatie van ouders beïnvloedt. Voornamelijk bij de Marokkaanse verdachten waren weinig ouders aanwezig waardoor er minder vragenlijsten afgenomen konden worden. Er kan hier gespeculeerd worden over de mate van betrokkenheid bij het delict van het kind of de mate van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving. Op dit moment kan hierover geen uitspraak gedaan worden en in vervolgonderzoek zal hier aandacht aan besteden moeten worden om een generaliserende uitspraak te kunnen doen over de procesparticipatie van Marokkaanse ouders. Tevens speelt taal een grote rol in de oorzaak van de kleine respons van de vragenlijsten onder Marokkaanse ouders. Er is geen zicht op de reden waarom ouders niet op de zitting verschenen.

Referenties

Amsterdamse onderzoeksbureau O+S (2006). Marokkanen in Amsterdam.

Barnes, G.M., & Farrell, M.P. (1992). Parental support and control as predictors of adolescent drinking, delinquency, and related problem behaviors. *Journal of Marriage and Family*, 54, 763–776.

Bartels, J.A.C. (1995). *Jeugdstrafrecht. Het nieuwe strafrecht*. Zwolle: W.E.J. Tjeenk

Willink.

- Bartels, J.A.C. (2007). *Jeugdstrafrecht*. Deventer: Kluwer
- Bervoets, E.J.A. (2006). *Tussen respect en doorpakken. Een onderzoek naar de politieke aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam*. Amersfoort: Elsevier.
- Borduin, C. (1999). Multisystemic treatment of criminality and violence in adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38, 242-249.
- Bovenkerk, F., Siegel, D., & Zaitch, D. (2003). Organized crime and ethnic reputation manipulation. *Crime, Law & Social Change*, 39, 23–38.
- Brink, C. van den & Goldschmidt, H. (2006). ‘*Keep the peace and be of good behaviour.*’ *What is the meaning of a criminal youth lawsuit for a young offender in Canada?*. Utrecht: Faculteit Sociale Wetenschappen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2005). *Dossier: Personen met werk, uitkering of pensioen; herkomstgroepering*. Gevonden op 14 november 2008, van <http://www.cbs.nl>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2005). *Jaarrapport Integratie 2005*. Gevonden op 14 november 2008, van <http://www.cbs.nl>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2008). *Statistieken*. Gevonden op 14 november 2008, van <http://www.cbs.nl>.
- Dam, F.E. van (1999). *Schuldgevoel, schaamte en morele opvoeding. Een theoretische pedagogische analyse en rechtvaardiging*. Enschede: Ipskamp.
- Dekovic, M. & Meeus, W. (1997). Peer relations in adolescence: effects of parenting and adolescents’ self-concept. *Journal of Adolescence*, 20, 163–176.
- Dekovic, M., Wissink, I.B., & Meijer, A.M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497–514.
- Dijk, J.J.M. van, Sagel-grande, H.I., & Toornvliet, L.G. (1998). *Actuele criminologie*. Lelystad: Koninklijke Vermande.
- Eddaoudi, A. (1998). *Marokkaanse jongeren, daders of slachtoffers?* Rotterdam: Ad. Donker bv.
- Eldering, L. (2003). *Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Eppink, A., & Janssen, C.F.A. (1990). *Kind in twee culturen. Jonge Marokkaanse en Turkse kinderen in Nederland*. Deventer: Van Lochem Slaterus.

- Eppink, A. (1992). Verburgerlijking: een hypothese over verschillen in criminaliteit van Turkse en Marokkaanse immigranten. *Recht en Werkelijk*, 2, 124-127.
- Essen-Sonnevelt, W. van (2007). *Betrokkenheid van Marokkaanse ouders bij justitie*.
- Gemert, F. van (1998). *Every man for himself: Chances, culture and criminality in Moroccan boys*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Gijtenbeek, J. & Hof, C.A. van 't (1990). *Hoezo verloren? Bemiddeling voor Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Gruijter, M. de & Pels, T. (2005). *De toekomst van buurtvaderschap. Professionalisering met behoud van zeggenschap*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Huiberts, A.M.P. (2002). *Individualism and collectivism in adolescence studies among Dutch, Moroccan and Turkish youth*. Enschede: PrintPartners Ipskamp.
- Huiberts, A., Oosterwegel, A., Vandervalk, I., Vollebergh, W. & Meeus, W. (2006). Connectedness with parents and behavioural autonomy among Dutch and Moroccan adolescents. *Ethnic and Racial Studies*, 29(2), 315-330.
- Janssen, L. (2002). *Jeugdrecht*. Utrecht: Lemma.
- Jong, J.D. De (2007). *Kapot moeilijk*. Amsterdam: Aksant.
- Jonge, G. de & Linden, A.P. van der (2007). *Jeugd & strafrecht*. Deventer: Kluwer.
- Kop, N. & Euwema, M. (2007). *Conflict op straat: strijden of mijden?* Apeldoorn: Politie en wetenschap.
- Lissenberg, E., Ruller, S. van, & Swaaningen, R. van (2001). *Tegen de regels IV: Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Meeus, W., Pels, T., & Vollebergh, W. (2006). De oriëntatie van allochtone en autochtone adolescenten op ouders en leeftijdgenoten. In Pels, T., & Vollebergh, W. (2006) *Diversiteit in opvoeding en ontwikkeling. Een overzicht van recent onderzoek in Nederland*. Amsterdam: Aksant.
- Pels, T. (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. (2003) The question of respect: Socialization and misconduct of Moroccan boys in the Netherlands. *Netherlands' Journal of Social Science*, 39(2), 126-142.
- Stevens, G. W. J. M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W. A. M., & Crijnen, A. A. M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in The Netherlands. *Sociology Psychiatry Psychiatric Epidemiology*, 38, 576-585.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T., & Crijnen, A.A.M. (2005). Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 40, 571-579.

- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T., & Crijnen, A.A.M. (2007). Parenting and Internalizing and Externalizing Problems in Moroccan Immigrant Youth in the Netherlands. *Journal of Youth Adolescence*, 36, 685–695.
- Stol, W.Ph. & Bervoets, E. J. A. (2002). Policing Dutch-Moroccan youth. *Policing and Society*, 12 (3), 191-200.
- Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Homish, D.L., & Wei, E. (2001). Maltreatment of boys and the development of disruptive and delinquent behavior. *Development and psychopathology*, 13 (4), 941-955.
- Valk, H.A.G. De, & Liefbroer, A.C. (2007). Parental Influence On Union Formation Preferences Among Turkish, Moroccan, and Dutch Adolescents in the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 487-505.
- Weijers, I. (2000). *Schuld en schaamte: Een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Weijers, I. (2004) Requirements for Communication in the Courtroom: A Comparative Perspective on the Youth Court in England/ Wales and The Netherlands, *Youth Justice. The Journal of the National Association for Youth Justice* 4, 1, 22-31.
- Weijers, I. (2005). *De pedagogische uitdaging van het jeugdstrafrecht*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Weijers, I., & Eliaerts, C. (2008). *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Wermölder, H. (2005). *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Bijlage 1: Observatielijst

Bijlage 2: Vragenlijst Jongeren

Hier volgen enkele vragen die gaan over jouw rechtszitting.

1. Welke justitiële instellingen en personen zijn bij jou bekend. (*Meerdere antwoorden mogelijk*)

- 1 Stop
- 2 Halt
- 3 Raad voor de Kinderbescherming
- 4 Rechtbank (kinderrechter)
- 5 Officier van justitie
- 6 Gezinsvoogdij
- 7 Jeugdreclassering
- 8 Justitiële jeugdinrichting (jeugdgevangenis)

2. Ben je van Nederlandse afkomst?

- 1 ja (ga verder met vraag 4)
- 2 nee (ga verder met vraag 3)
- 3 gedeeltelijk (ga verder met vraag 3)

3. Kan je aangeven in hoeverre jij je **Antilliaanse / Marokkaans / Surinaams / Turks** voelt?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 = helemaal niet   10 = helemaal

4. Kan je aangeven in hoeverre jij je **Nederlands** voelt?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 = helemaal niet   10 = helemaal

5. Waren je ouders aanwezig bij de rechtszitting?

- 1 ja (ga naar vraag 7)
- 2 nee (ga naar vraag 6)

6. Wat is de reden dat je ouders afwezig waren bij de zitting?

- 1 ze konden vandaag niet (i.v.m. werken etc.)
- 2 ze schamen zich
- 3 ze weten niet dat de zitting vandaag is
- 4 anders, namelijk...

7. Begreep je wat de kinderrechter en de jeugdofficier tegen je hebben gezegd?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 gedeeltelijk

8. Ben je vrijgesproken of is er een straf opgelegd?

- 1 vrijspraak (ga verder met vraag 9)
- 2 straf (ga verder met vraag 10)

9. Begrijp je waarom je vrijgesproken bent?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 gedeeltelijk

10. Begrijp je waarom er een straf is opgelegd?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 gedeeltelijk

11. Begrijp je welke straf er is opgelegd?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 gedeeltelijk

12. Wat vind je van de straf die is opgelegd? Een 0 betekent te licht en een 10 betekent te zwaar.

0   1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

0 = te licht

10 = te zwaar

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst!

Bijlage 3: Vragenlijst Ouders

1. Hoe erg vindt u wat uw kind gedaan heeft? Een 0 betekent helemaal niet erg en een 10 betekent heel erg.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 = helemaal niet erg 10 = heel erg

2. Wat is volgens u belangrijk in de aanpak van politie en justitie tegenover jongeren die strafbare feiten plegen?

1 op het **voorkomen** ervan

2 op het **bestrafen** ervan

3 bieden van toekomstperspectief

4 opvoeden

3. Hoe vindt u dat politie en justitie zouden moeten reageren op het strafbaar gedrag van jongeren?

1 veel strenger

2 strenger

3 niet strenger, maar ook niet soepeler

4 soepeler

5 veel soepeler

4. begrijpt u wat er zojuist door de kinderrechter en de jeugdofficier is gezegd?

1 ja

2 nee

3 gedeeltelijk

5. begrijpt u de sanctie/vrijspraak die aan uw kind is opgelegd?

1 ja

2 nee

3 gedeeltelijk

6. bent u van Nederlandse afkomst?

1 ja (ga verder met vraag 8)

2 nee (ga verder met vraag 7)

3 gedeeltelijk (ga verder met vraag 8)

7. Kunt u aangeven in hoeverre u zich **Antilliaans / Marokkaans / Surinaams / Turks** voelt?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 = helemaal niet 10 = helemaal

8. Kunt u aangeven in hoeverre u zich **Nederlands** voelt?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 = helemaal niet 10 = helemaal

9. Ervaart u in de omgang met mensen van politie en justitie cultuurverschillen?

- 1 ja
- 2 enigszins
- 3 nee
- 4 weet niet

10. Zou u bij **het onderhouden van het contact met mensen van politie of justitie** steun of hulp willen hebben van anderen?

- 1 ja
- 2 nee

11. Van wie zou u meer hulp of steun willen hebben? (*Meerdere antwoorden mogelijk*)

- 1 de tolkendienst
  - 2 mensen van school
  - 3 professionele **Antilliaanse / Marokkaanse / Surinaamse / Turkse** hulpverleners
  - 4 professionele **Nederlandse** hulpverleners
  - 5 imam of geestelijke, traditionele hulpverlener (fqih)
  - 6 anders, namelijk
- .....

12. Op welk gebied zou u professionele steun of hulp willen hebben in het contact met de politie of een justitiële instelling?

- 1 taal (tolken)
  - 2 uitleg, informatieverstrekking
  - 3 advies/bemiddeling
  - 4 anders, namelijk
- .....

13. Zou u graag ondersteuning krijgen bij de **opvoeding** van uw kind?

- 1 ja
- 2 nee

14. Van wie zou u graag steun krijgen bij de opvoeding? (*Meerdere antwoorden mogelijk*)

- 1 familieleden
  - 2 vrienden
  - 3 mensen van school
  - 4 professionele **Antilliaanse / Marokkaanse / Surinaamse / Turkse** hulpverleners
  - 5 professionele **Nederlandse** hulpverleners
  - 6 imam of geestelijke, traditionele hulpverlener (fqih)
  - 7 anders, namelijk
- .....

15. Aan welke vorm van steun zou u de voorkeur geven? (*Meerdere antwoorden mogelijk*)

- 1 individuele gesprekken met deskundigen
- 2 gesprekken met ouders die hetzelfde meegemaakt hebben
- 3 een opvoedingscursus
- 4 begeleiding en advies van een deskundige aan ouders én kind
- 5 huisbezoeken van deskundigen
- 6 anders, namelijk

.....

Bedankt voor uw medewerking!